

Memoires

1994-B

**Willem
Oltmans**

PAPIEREN TIJGER

INHOUD

Inleiding	7
Amsterdam	9
Johannesburg	151
Amsterdam	188
Bijlagen	191
Register	345

Toe ek Willem Oltmans in 1987 ontmoet het, was ek in my middel-twintigerjare en 'n jong verslaggewer met slegs 'n jaar of twee se ondervinding in die koerantjoernalistiek agter my naam. Vandag, met die wysheid en ervaring van dertig jaar later, het ek nuwe waardering vir wat ek by Oltmans geleer het en besef ek opnuut hoe ons verbintenis my lewe verryk het.

Ons kennismaking in Pretoria aan 'n aandete-tafel gedek vir twaalf gaste, staan my steeds helder voor die gees. Oltmans se flinke brein, vlymskerp humorsin en gewoonte om met aandag te luister na sy gespreksgenote (ook dié van ons wat streng gesproke nog na agter die ore was), het my daardie aand opgeval. 'n Verbintenis is gebore wat ondanks die ouderdomsverskil en die vele kronkel-paaie wat ons lewens geloop het, tot met sy dood standgehou het.

As kind van apartheid en produk van die Afrikaanse koerantwêreld – koerante wat in my vormingsjare die apartheidstelsel in stand help hou het – had ek nie destyds die insig om die gehalte en meriete van sy werk as joernalis na waarde te skat nie. Tydens vele gesellige etes en ure se gesprekke in sy woonstel in 'n pragtige Art Deco-gebou in Hillbrow, het my waardering vir hom as mens oor die jare gegroei. Die Oltmans wat ek leer ken het, was iemand met 'n onverbidelike sin vir regverdigheid, hy was greineerlik, kompromisloos en 'n opregte en lojale vriend. Soos ek in „*Tell me who your friends are...*” (Oltmans, Willem, Papieren Tijger, 2002) geskryf het: „As ek net een sin gegun word om hom te beskryf, zal dit wees: Willem Oltmans is 'n man van sy woord.”

Desnieteenstaande sy wye internasionale ondervinding en eerste-handse kennis van die land, het Oltmans ná jare se verblyf in Hillbrow steeds niks in Nederland oor die politieke gebeure in Suid-Afrika gepubliseer nie. Hierdie besluit het gestaan in skerp teengestelling met vele buitelandse joernaliste wat hulle dikwels ná 'n kort besoek met groot gesag oor die situasie uitgelaat het. „Ek begryp die kompleksiteit van die land nog nie ten volle nie,” het hy oor sy keuse teenoor my opgemerk. As joernalis het ek 'n waardevolle les geleer: respek vir jou onderwerp is nooit onvanpas nie.

1994 ■ Die sielkunde leer dat ons helderste herinneringe dikwels dié is waar sterk emosies betrokke was. Daarom is grepe wat ek uit ons vriendskap onthou, betekenisvol. Soos die dag toe ek Oltmans in my ou Volkswagen Golf na die destydse Johannesburgse Internasionale Lughawe aangery het om huurmotor-onkoste te spaar omdat hy sy sente moes omdraai weens sy (sedertdien goed gedokumenteerde) ondergraving uit Den Haag. Of die blombak uit sy ouerhuis wat ek as geskenk ontvang het toe hy sy aardse besittings in Hillbrow aan't oppak was. Of die eenvoudige McDonald's-draairoomys wat ons op 'n aandwandering geniet het toe hy ná sy uitsetting uit Suid-Afrika in 'n ses-by-ses in die Jordaan gewoon het.

Die laaste keer wat ek met Oltmans gepraat het, was in 'n telefoongesprek 'n paar weke voor sy dood. Hoorbaar vermoed, dog met tipesie nugterheid het hy die reëlins vir die afsienbare toekoms aan my uitgelê – van die arts wat sy wens om te sterf op sy versoek sou uitvoer tot die grafskrif wat gereedlê en die mediaverklaring wat hy vir uitreiking deur die Stichting Willem Oltmans voorberei het. En, het hy prakties bygevoeg, hy het aangedui dat hy nie in sy apartement wou sterf nie, want die begrafnisondernemers sou met moeite die trap af kon manevreer. „Oh, Elphra, darling, I don't want to be a burden.”

Ek sal immer vir Willem Oltmans 'n kers brand.

Elfra Erasmus, voormalige joernalis en boekeredakteur, dagblad Beeld, Johannesburg.
(April 2019, Charlotte, North Carolina, VSA.)

Naskrif. Oltmans het kort ná ons ontmoeting met 'n vonkel in die oog besluit my naam behoort „Elphra” gespel te word. „Toch wel?” En daarmee basta.

1 juli 1994*Westerkade*

Ben zeer geïnspireerd aan de *Memoires* aan het werken. Ik heb zelfs tegen Eduard gezegd me alleen te laten. Ik schreef wel een briefje aan Peter. Hij blijft de enige echte. Hoe zal ik dit Ed ooit duidelijk kunnen maken?

Wil de tenniswedstrijd tussen Ivaniševi en Becker zien, om de Kroaat. Sampras hoeft van mij niet. Hij is wel sportief, maar lijkt me niet echt aardig. Agassi, de dribbelaar, is niet om aan te zien.

De brief van Joris Vos had ik niet verwacht: er was mij geen strobreed meer in de weg gelegd nadat ik ambassadeur Van Roijen in Djakarta mijn naam had genoemd, beweert hij. Bovendien wil hij het verder niet meer over het incident hebben. Ik heb hem een brief teruggestuurd met een kopie naar Ruud Lubbers, Gijs van der Wiel, Van der Voet, Vermeer en Huydecoper.¹ Ik belde Vermeer die meende dat de snuffelfase weer is ingegaan.

Rinus van Haagen belde. Hij gaat woensdag de as van zijn vader, zoals ze bij Greet hebben gedaan, in de Maas uitstrooien. Hij is nog zeer overstuur. Hij begrijpt niet waar het manuscript van John over diens herinneringen is gebleven. John had tegenover hen gedaan alsof het boek er al was. Hij had gezegd dat van de inkomsten een kindertehuis in Indonesië zou worden gefinancierd. Ik zei hem dat een voorschot van een uitgever hoogstens 2.500 gulden kan zijn en dat ik niet zou weten waarom hij dat bedacht had. Het lijkt wel of ze denken dat ik het stiekem achterhoud.

2 juli 1994

Er kwam een afschuwelijke brief van broer Hendrik.² Hij slikt bloedverdunners, wat ik vreemd vind. Wat hij zegt over het graf van onze ouders is misschien wel waar, maar dat hij er geen cent voor overheeft, terwijl hij zoveel heeft, trouwens zeker nog 400.000 gulden van mam, vind ik onbegrijpelijk. Hij wil

1 Zie bijlage 1.

2 Zie bijlage 2.

ook nooit meebetalen aan het onderhoud van het graf op Den en Rust. Mijn enige nog levende broer. Wij hebben heel weinig – en toch ook weer heel veel – met elkaar gemeen. Misschien moet ik begrijpen dat een graf in Bilthoven ver weg is als je zelf in Kaapstad zit. Misschien bestaat het voor hem niet meer, maar voor mij nog wel. Ik zal Fred Tap van de begraafplaats schrijven, maar ik heb nu nog geen geld. Misschien betaal ik wel voor dertig jaar. Daarna mag er plaats gemaakt worden voor iemand anders, want dan is er toch niemand meer voor wie het graf wat betekent. Ik weet het nog niet: cremeren of begraven? Ik heb Hendrik zo exact mogelijk geschreven wat mijn mening was over het graf van onze ouders.³

3 april 1994

12:00 uur

Ik werk al vanaf 09:00 uur uiterst geconcentreerd. Het duurt altijd enige tijd voor een tekst vorm krijgt. Ivaniševi staat in de finale tegen Sampras na twee verloren sets, 7-6, 7-6, met 4-0 achter in de derde. Hij is mentaal helemaal ingestort. Naar om te zien, want hij is super maar Sampras is mentaal sterker. Ongelofelijk, Sampras wint de laatste set zelfs met 6-0.

Ik heb geprobeerd Gerard Spong te interesseren om te helpen een symposium te organiseren over de Pancasila, de vijf basisprincipes van de staat Indonesië. Hij wees het onverkort af, maar wilde wel een korte inleiding geven. Ik heb nog een laatste poging gewaagd door te benadrukken dat het twee Indonesische oud-generaals en een oud-minister van Buitenlandse Zaken naar Nederland zou brengen. Hart voor een zaak hebben is kennelijk een gave.

Ook Vermeer wendde zich tot de voorzitter van de NVJ met het uitspreken van zijn verbazing over het stopzetten van hun steun in mijn zaak tegen de Staat.⁴

21:15 uur

Ik heb vandaag non-stop geschreven. De ellende is dat mijn materiaal op zoveel manieren te presenteren is, dat ik geneigd ben te blijven schaven aan wat ik geschreven heb.

Ik heb weer een rode bult op mijn rechterarm. Ik vraag me af of het gal kan zijn. Ik wil het weten dus morgen moet ik naar Delprat. Als kind had ik last van galbulten en dan mocht ik geen eieren eten. Maar ik eet nu al lang geen eieren meer.

3 Zie bijlage 3.

4 Zie bijlage 4.

4 juli 1994

Deurwaarder Weijers namens de Belastingdienst belde aan. Hij had de 725 gulden die ik had overgemaakt niet ontvangen. Ik liet hem het giroafschrift zien waarop stond dat ik het had overgemaakt. Hij bleef voor een kopje koffie.

Ik ben naar Delprat gegaan voor de bult op mijn arm. Hij gaf me zelf en medicijnen tegen een ontsteking. Hij controleerde mijn bloeddruk, die hetzelfde bleek te zijn als in 1979.

Karina Sukamo stuurde een lieve brief. Ze was druk geweest met de pr voor een filmfestival voor Franse films. Over haar moeder Dewi praat ze liever niet, want „ze blijft toch mijn moeder.” Ze hoort alleen wat van Dewi als zij probeert haar te gebruiken om de publiciteit op te zoeken. Volgens Karina was Dewi niet bedoeld om moeder te worden. Dewi blijft ook Ibu Hartini bekritisieren omdat ze zich niet als een dame zou gedragen; Dewi kan er echter zelf ook wat van. Maar, schrijft Karina, ze is toch blij dat ze er is, en de herinnering aan haar vader maakt de slechte verhouding met haar moeder goed.⁵

Jurgens schreef me dat hij niet gerust is op een goede afloop van een bemiddeling met de Staat. Volgens hem heb ik met het artikel in *Trouw* de bijzonderheden rond de bemiddeling op straat gegooid, wat het proces niet ten goede komt. Hij vindt dat ik het voorstel van 40.000 gulden per jaar tot mijn dood, had moeten aangrijpen om dit te verhogen tot vijftig- of vijftienvijftig duizend gulden. Meer zit er volgens hem niet in.⁶ Ik heb hem meteen teruggeschreven en zijn brief doorgestuurd aan Vermeer.

Paul Witteman refereert warempel in de *VARA TV Magazine* aan mijn *Memoires*. Ik had hem een artikelje toegestuurd uit 1979 waarin Den Uyl verlangt naar een kabinet zonder CDA, wat toen nog ondenkbaar was, maar nu een feit lijkt te worden.

Otto van der Want, de vader van Aart, heeft een bezoek aan zijn VVD partijgenoot Frans Weisglas afgelegd. Het Kamerlid haalde een brief tevoorschijn, welke ik hem over Desi Bouterse had geschreven, waarop Otto van der Want had geantwoord daar niets mee te maken te hebben, maar dat er een uitspraak van de rechter ligt. Later heeft Weisglas de vader van Aart geschreven, waaruit bleek dat hij abusievelijk de conclusie had getrokken dat hij Otto had overtuigd, dat ik bestreden moest worden. „Ik wacht nu op een *faux-pas* van Weisglas en kan dan toeslaan,” zei Otto van der Want.

5 Zie bijlage 5.

6 Zie bijlage 6.

5 juli 1994

Vannacht droomde ik van mijn oude vriend Erik van der Lee-den. Als ik het licht niet had aangedaan en dit had opgeschreven, was dit voorval weggevaagd. Hoe werkt zoiets toch? Eens hield ik veel van hem. Hij heeft zeer vreemde strapatsen uitgehaald, en toch roert de herinnering zich ergens diep in de catacomben van mijn brein.

Aart vindt dat ik terug naar de rechter moet om een voorschot te eisen in mijn zaak tegen de Staat. Hij meent dat de zaak in een week opgelost kan zijn, als Lubbers en Kooijmans dat zouden willen.

Toto schrijft dat hij spijt heeft over geld begonnen te zijn, maar kondigt in dezelfde brief aan dat hij niet in oktober, maar waarschijnlijk pas in de winter naar Nederland zal komen. Het is niet bemoedigend dat ik er voortdurend aan terugdenk hoe ik hem bij het hotel ontmoette, waar hij voortdurend rondliep, en me nu afvraag of hij niet altijd al op geld uit was. Het is niet zo erg, maar toch.

Voetbalsupporters hebben in Den Haag gisterenavond na de WK-wedstrijd Nederland-Ierland de boel kort en klein geslagen. Het duurde drie kwartier voor de Mobiele Eenheid aanwezig was. Ik moet ervan kotsen als ik vervolgens hoor hoe de burgemeester en de commissaris van politie in dit gebeuren hun straatje schoonvegen. Alles in dit land zit verkeerd.

Jos Slats schreef een artikel over de belofte van minister Kosto van Justitie dat hij zich in de ministerraad zal inzetten historici inzage te geven in het Nieuw-Guinea-archief.⁷ Het Instituut voor Nederlandse Geschiedenis is er blij mee, want dat probeert al jaren toegang te krijgen tot dat archief. Zou Slats weten hoe ik in de jaren zeventig met man en macht heb geprobeerd dit voor elkaar te krijgen?

6 juli 1994

Huydecoper heeft een fraai pleidooi in elkaar geflanst om niet mee te hoeven werken aan de bemiddeling tussen mij en de Staat.⁸ Hij is misschien een keurige mijnheer, maar heeft geen lef en is niet vrij. Hij mag natuurlijk niets van Buitenlandse Zaken. Lijkt me heerlijk om een zodanig leven te hebben geleid dat je de elementaire vrijheid mist om te doen en laten – of zeggen – wat je wilt.

Ik was blij met het briefje van Sukmawati over haar bezoek aan de herdenking voor Bapak in Blitar. Ze schreef dat er nog

7 *De Volkskrant*, 5 juli 1994.

8 Zie bijlage 7.